

Població, ramaderia, conreus, rendiments i accés a la terra al Pla de Girona, a principis del segle XVIII

Joan Boadas i Raset

Dels tres tipus de tributs que imposava el Cadastre,¹ l'anomenat real era el que afectava directament la propietat rústica; així, per tal d'aplicar aquest tipus d'impost, «*hom desitjava de tenir en compte la diversitat de cabuda de les mesures agràries de cada comarca o partit, les seves condicions geogràfiques i agronòmiques, la qualitat dels fruits obtinguts...*».² Tota aquesta informació es troba recollida en el «*Cattastro ô Inventari...*» de 1716; seria a partir de la seva anàlisi que hom decidiria quin era el valor de l'impost que havien de fer efectiu les terres del Pla de Girona.³

El que analitzarem en el present estudi, partint de les dades que ens ofereixen el Cadastre de 1716 i el Padró de 1719, és la situació del camp i de la pagesia de la rodalia de Girona a principis del segle XVIII.

1. L'EXTENSIÓ DE LES EXPLOTACIONS

Segons es desprèn del Cadastre de 1716, la superfície total del Pla de Girona era de 775,125 vessanes —169,5 hectàrees—⁴ repartides, tenint en compte els diferents masos, de la següent manera:

1. El *real* (taxava els béns immobles i els préstecs hipotecaris), el *personal* (partint del supòsit de 100 dies de treball l'any pels jornalers i 180 dies per als individus d'arts mecàniques, es deduïa un 8 i un terç per cent del sou calculat) i, l'*industrial* (gravava un 10 % sobre els beneficis del comerç i la indústria).

2. MERCADER, Joan: *Els capitans generals (segle XVIII)*. Col. Biografies catalanes. Ed. Vicens Vives. Barcelona, 1980, p. 44.

3. Pel que hem de considerar Pla de Girona, Cf. apèndix 1.

4. Donada l'escassa dimensió de les explotacions i, a causa que encara és utilitzada a l'actualitat, mantindrem la vessana (0,2187 hectàrees) com a mesura de superfície.

Quadre 1. L'extensió de les explotacions

<i>Nom del mas</i>	<i>Propietari</i>	<i>Extensió (vessanes)</i>
L'heretat de la Manola	F. de Prats i Codina	72,750
La Torre de Belloch	D. Ramon de Belloch	60,000
La Torre Sunyera	Hereus de Baró Tarre	46,000
Casa d'Alemaný	Pubilla Sala i Alemaný	42,250
Mas Gironella	D. Maria Cruilles i Çarrera	38,000
Casa Barril	Sr. Josep Barril	35,500
Mas Vilella	Narcís Bru i Vilella	34,000
La Torre dels Jueus	F. Roca i Sitjar	33,000
La torre de Ferrer	D. Jerònim de Ferrer	33,000
La torre Marcona	D. Pere Rosselló	30,000
Mas Vidal	F. Roca i Sitjar	26,000
Mas de Cerdà	Josep de Cerdà i de Maduixer	25,000
Mas Mercader	Miquel Mercader	24,250
Mas Ginesta	Francesc Ginesta	22,500
La torre de la Remor	Monestir de Ntra. Sra. del Carme	5,500
Mas d'en Joan Mascort	Joan Mascort	13,500
Un mas (sense nom)	Hospital de Sta. Caterina	34,000
La torre del Pla de Çarrierra *	D. Joan de Çarrera i de Gurb (comte de Solterra)	25,000
Mas Capeller *	Francesc Capeller	15,000
Mas Fusser *	Josep Fusser	2,000
TOTAL		617,250
Terres no enquadrades en cap mas		157,875
TOTAL		775,125

* En aquests tres masos el Cadastre especifica que posseeixen més terres, les quals pertanyen al terme de Salt.

La relació del quadre 1 indica que pràcticament el 80 % de les terres del Pla de Girona depenen directament dels vint masos existents; una part del 20 % restant són petites parcel·les de terra que, com veurem més endavant, representen una ocupació a temps parcial per a un reduït nombre de menestrals o, en el cas de la terra de regadiu, es dediquen a hortes.

Així, i descomptant els tres masos que tenen la resta de la terra a Salt, l'extensió mitjana de les explotacions del Pla és de 33,84 vessanes (7,40 Ha.), i que l'heretat de la Manola (amb un total de 72,75 vessanes, de les quals, però, 36 són considerades ermes) és la propietat més extensa i, la torre de la Remor (que pertany al Monestir del Carme i, no se'ns especifica que posseeixi terres en un altre municipi veí), amb un total de 5,5 vessanes, la propietat més reduïda.

El primer que cal destacar és la inexistència al Pla de Girona de grans propietats: la terra està repartida en masos mitjans, i sovint petits, l'explotació dels quals és portada a terme per una sola família amb participació de tots els seus membres.

2. LA QUALITAT DE LES TERRES

Per tal de pagar el nou impost cadastral, l'Intendent General del Principat, José Patiño, realitzà una distribució de les terres a partir de tres qualitats i trenta-dues classes (es tenien en compte altitud, situació, conreus que hi podien créixer, fertilitat...). Tenint en compte aquests factors, les terres del Pla de Girona reberen la següent classificació:

«La tierra de Huerto dentro de la ciudad, a la clase diez del Principado.

»La primera calidad de Sembradura de su término, a la clase trece.

»La segunda calidad de Sembradura y la de Huerto de fuera la ciudad, a la clase catorce.

»La tercera calidad de Sembradura, a la clase quince.

»La de Garrigas y la de Devesa, a la clase treinta.

»La de Arenales, a la clase treintauno.»⁵

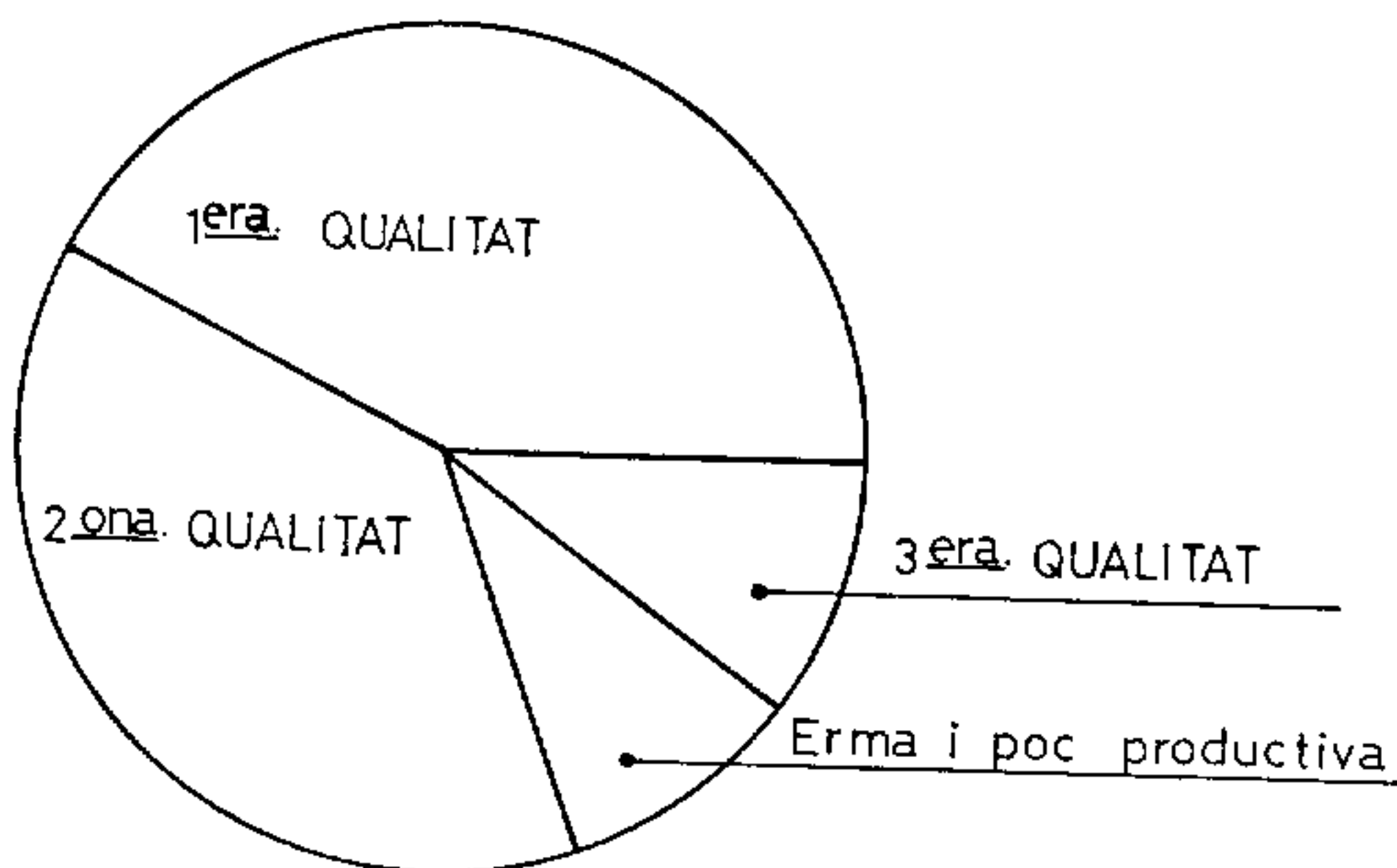

FIG. 1

Quadre 2. Distribució de la qualitat de les terres

Terres (qualitat)	Vessanes	Percentatge
Primera	330,750	42,67 %
Segona	296,500	38,25 %
Tercera	78,750	10,16 %
Erma i molt poc productiva	69,125	8,92 %
TOTAL	775,125	100,00 %

5. A.H.M.G. I.1.2.9. Intendància. Lligall núm. 1 (1716-61, 1719-75). Citat per NADAL, Joaquim: *La introducción del Catastro en Gerona*. Publicaciones de la Cátedra de Historia General de España. Barcelona, 1971, p. 149.

Tal com queda evidenciat al quadre 2 i a la figura 1, el 42,67 % de les terres del Pla de Girona eren considerades com de primera qualitat de les del terme (la qual cosa equivalia a la classe tretze del Principat. Creiem important de destacar que només un 8,92 % de les terres existents són reputades com a ermes (55 vessanes) o, malgrat que s'hi sembra, molt dolentes i poc productives (14,125 vessanes); cal tenir en compte també, que 36 vessanes considerades com a ermes pertanyen a una sola propietat.

3. ELS CONREUS

Quadre 3. Distribució dels conreus

<i>Tipus de conreu</i>	<i>Vessanes</i>	<i>Percentatge</i>
Blat	350,250	45,19 %
Blat i Mestall	211,000	27,22 %
Mestall	100,250	12,93 %
Sègol	29,500	3,81 %
Horta de regadiu	23,625	3,05 %
Vinya	2,000	0,26 %
Cànem	0,500	0,06 %
Erma	55,250	7,13 %
Sense especificar	2,750	0,36 %
TOTAL	775,125	100,00 %

La informació que es desprèn del quadre 3 i de la figura 2, palesa que el 97 % de les terres del Pla de Girona són considerades de secà. El conreu més important és el dels cereals, que ocupa un 89,15 % de la superfície existent; el blat (o forment), amb un 45,19 %, és el cereal més important, seguit per una barreja de blat i mestall (27,22 %), i mestall pròpiament dit (mescla de blat i sègol o ordi, 12,93 %); el sègol, gramínia semblant al blat, és el cereal que gaudeix d'una estima més reduïda i ocupa solament el 3,81 % de l'extensió del Pla. Així, els cereals (utilitzant, com veurem més endavant, un sistema de rotació biennal), i més concretament el blat (que està present en totes les varietats indicades a la fig. 2), és el conreu que ocupa pràcticament la totalitat de les terres de la rodalia de Girona.

El segon conreu en importància (importància molt relativa, perquè ocupa només el 3,05 % del total de les terres) és el de les hortes de regadiu. Aquests horts els trobem localitzats als indrets següents: un al veïnat de la Manola (té aigua de la sínia per a regar), tot un seguit d'hortes vorejant la muralla del Mercadal que utilitzaven l'aigua de la sèquia Monar i del riu Güell i cinc horts més fora del portal de Sant Pere, que seguien el camí d'anar a Sant Daniel i regaven amb l'aigua del riu Galligans.

És important destacar la diferència de valor que es dona al lloguer de les hortes del Pla respecte a les de l'interior de la muralla; així, mentre el valor mitjà de l'arrendament d'una vessana d'horta al Mercadal és de 27 lliures

13 sous, aquesta mateixa superfície a extramurs se li atribueix un lloguer anual de 7 lliures 8 sous (pensem que aquest fet pot venir donat, probablement, per una més alta fertilitat de les terres de l'interior de la muralla del Mercadal, però, també, perquè el fet de poder estar dins el recinte emmurallat garanteix, d'una manera molt més elevada, la recollecció de les collites.

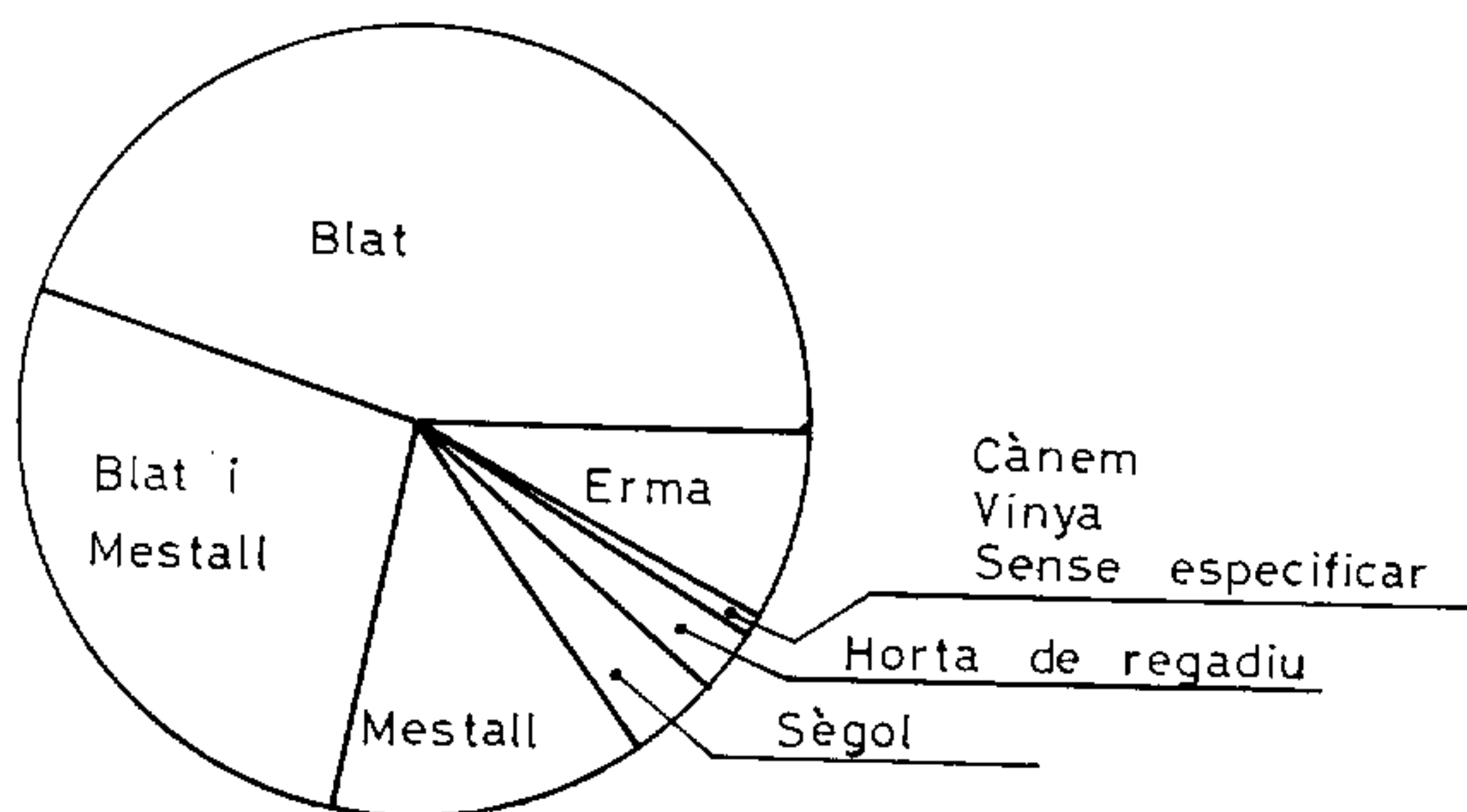

FIG. 2

Pel que fa a la vinya, aquesta ocupa només dues vessanes de terra (el 0,26 % del total) i s'especifica que és de mala qualitat. El cànem, per la seva part, ocupa una superfície de mitja vessana.

Com s'ha escrit fa un moment, les terres ermes o improductives, tenen una escassa importància i estan localitzades, bàsicament, al veïnat de la Manola i als voltants de la torre Gironella (s'utilitzava per a pasturar el bestiar).

Amb les dades analitzades fins aquest moment, podem oferir una primera visió del que era l'agricultura del Pla de Girona a principis del segle XVIII. En primer lloc, cal destacar el fet que no existeixin grans explotacions agrícoles. En segon lloc, la dedicació de la pràctica totalitat de les terres del Pla al monocultiu dels cereals. Tercer, la inexistència de boscos i la poca importància de les terres ermes (aquest punt hauria de jugar d'entrada a favor dels pagesos del Pla). Quart, la reduïda importància de les terres de regadiu, localitzades només en unes quantes hortes.

Així, doncs, pel que fa a les terres del Pla de Girona, la típica trilogia mediterrània —blat, vinya i olivera—⁶ no apareix en cap moment i, quasi totes les terres són destinades als cereals.

6. VILAR, Pierre: *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III. Ed. 62. Barcelona, 1966, pp. 321-322.

3.1. Distribució dels conreus segons la qualitat de les terres

Del total de terres dedicades al cultiu del blat (350,25 vessanes, que equivalen al 49,68 % del total), un 58,03 % (Cf. quadre 6) són considerades de primera qualitat; les de segona qualitat representen el 34,33 % i només un 7,64 % (26,75 vessanes) de les terres on es conrea el blat són de tercera qualitat.

La proporció respecte a la mescla entre blat i mestall és, a les terres dedicades a aquest tipus de conreu, d'un 54,74 % a les de primera qualitat i, un 45,26 % a les de segona. Pel que fa al mestall, en canvi, són les terres d'inferior qualitat les que concentren un més alt nombre de vessanes on és plantat aquest tipus de cereal; així, el 58,60 % de les terres dedicades al mestall són de segona qualitat, el 30,43 % de tercera i, només un 10,97 % de les terres de primera qualitat eren utilitzades per a conrear-hi aquesta gramínia. El sègol, que ocupava una superfície de 20,5 vessanes, és cultivat tot ell en terres de tercera qualitat, i les nou vessanes no consignades al quadre 4 són considerades com a dolentes.

Quadre 4. Distribució dels conreus segons la qualitat de les terres (en vessanes)⁷

<i>Qualitat terres</i>	<i>Blat</i>	<i>Blat i Mestall</i>	<i>Mestall</i>	<i>Sègol</i>	<i>Horta de regadiu</i>	<i>Total</i>
Primera	203,25	115,50	11,00	—	1,00	330,75
Segona	120,25	95,50	58,75	—	22,00	296,50
Tercera	26,75	—	30,50	20,50	—	77,75
TOTAL	350,25	211,00	100,25	20,50	23,00	705,00

Només una vessana de les dedicades a horta de regadiu és estimada com de primera qualitat, mentre que les 22 restants pertanyen totes elles a les terres de segona qualitat.

La conclusió a què ens permet arribar tot aquest conjunt de dades és que les terres d'una millor qualitat dins del Pla de Girona, són reservades al conreu del blat i de la mescla de blat i mestall; el mestall i, en més gran proporció el sègol (el 100 % de les terres dedicades a aquest cereal són de tercera qualitat i inferiors), són gramínies de segon ordre, menys apreciades i, com a tals, ocupen les terres amb una fertilitat més reduïda.

7. El total de vessanes que es consignen en aquest quadre és de 705, en comptes de 775,125 vessanes, ja que no hi són incloses les 69,125 vessanes de terra erma o molt poc productiva (no se'ns indica a quina qualitat pertanyen), ni tampoc hi és inclosa una vessana que, malgrat ésser considerada de tercera qualitat, no se'ns especifica quin tipus de conreu s'hi realitza.

Quadre 5. Percentatge respecte al total

<i>Qualitat terres</i>	<i>Blat</i>	<i>Blat i Mestall</i>	<i>Mestall</i>	<i>Sègol</i>	<i>Horta de regadiu</i>	<i>Total</i>
Primera	28,83	16,38	1,56	—	0,14	46,91
Segona	17,06	13,55	8,33	—	3,12	42,06
Tercera	3,79	—	4,33	2,91	—	11,03
TOTAL	49,68	29,93	14,22	2,91	3,26	100,00

Quadre 6. Percentatge respecte a cada conreu

<i>Qualitat terres</i>	<i>Blat</i>	<i>Blat i Mestall</i>	<i>Mestall</i>	<i>Sègol</i>	<i>Horta de regadiu</i>
Primera	58,03	54,74	10,97	—	4,35
Segona	34,33	45,26	58,60	—	95,65
Tercera	7,64	—	30,43	100,00	—
TOTAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

3.2. Rendiments. Alternància de conreus

Llevat de les terres dedicades a hortes de regadiu, el Cadastre de 1716 ens indica que les dedicades a cereals eren sembrades *un any per altre*. Ens trobem doncs, a principis del segle XVIII, amb un context típic d'agricultura extensiva (rotació biennal) on el guaret té una importància fonamental. Resta saber si durant l'any de repòs hom les dedicava a algun tipus de conreu marginal, tot i que el Cadastre no ho especifica en cap cas. Malgrat tot, però, pensem que en cas d'utilitzar-se les terres l'any de descans per alguna altra classe de conreu (blat de moro, mill, fajol...) aquest devia tenir un nivell de rendibilitat prou reduït com per no haver estat considerat.

El que sí coneixem, però, és el rendiment dels cereals: el Cadastre de 1716 especifica dos tipus diferents; el primer fa referència al rendiment unitari per quartera sembrada (en aquest cas la quartera és una mesura de capacitat i no d'extensió). El segon especifica quina és la rendibilitat per unitat de superfície (per vessana). Així, i tenint en compte que no hi ha pràcticament variació entre els diferents tipus de cereals, les terres de primera qualitat tenen un rendiment de cinc quarteres per una i, de tres quarteres per vessana; les de segona, quatre quarteres per una i 2,5 quarteres per vessana i, les de tercera qualitat, dues quarteres per una i una quartera i un quartà per vessana.

Prenent com a referència les terres de primera qualitat i, com a cereal més característic el blat, podem deduir quina era la producció en quilograms de les terres del Pla gironí; així, quant al rendiment unitari, se'ns indica que aquest té la proporció de 5 per 1 (per cada quartera sembrada se'n recullen cinc, és a dir, per cada 63 kg se'n recullen 315 kg). Respecte a quina producció donava el blat per vessana, aquesta seria, a les terres més fèrtils, de 195 kg (cal recordar aquí que per sembrar una vessana es necessita aproximadament mitja quartera de blat). Si comparem aquests rendiments amb els que es donen avui, la diferència és esgarrifosa: la quantitat de blat sembrada actualment per vessana estaria entorn dels 30-32 kg (és a dir, mitja quartera); el rendiment per vessana (en una anyada normal) està entre els 700-800 kg.

Pel que fa al conreu sec dels cereals del Pla de Girona, podem subscriure les paraules de Pierre Vilar quan afirma: *inseguretat en les collites, febles proporcions del sòl conreat cada any, rendiments unitaris mediocres —el del blat oscil·la entre el 4 i el 5 per 1—*.⁸ La freqüència de les crisis agràries en les societats d'Antic Règim, poden quedar en part justificades amb un tipus de rendiments com els que estem tractant; un any (o una sèrie d'anys) en què les condicions meteorològiques siguin adverses, ha de provocar, forçosament, una greu reducció de la collita i, consegüentment, una alça de preus, i posar en perill la subsistència de la majoria de la població.

4. EL REPARTIMENT DE LA PROPIETAT AGRÀRIA

Quadre 7. El repartiment de la propietat agrària

	Total vessanes	Percentatge
Privilegiats	517,500	66,76
Clergat	24,750	3,19
Propietat Municipal	35,000	4,52
Pagesos del pla	30,500	3,93
Pagesos de fora	63,250	8,16
Hortolans	8,000	1,03
Mercaders	31,000	4,00
Vídues	19,250	2,48
Oficis diversos	40,375	5,21
Sense especificar	5,500	0,71
TOTAL	775,125	100,00

De la lectura del quadre 7 i de la figura 3 es desprèn que la gran part de les terres del Pla de Girona (el 66,76 %) estan en mans dels privilegiats. Del total dels masos existents al Pla (Cf. supra, quadre 1), només cinc (el mas Vilella, la torre de la Remor, el mas Capeller, el mas Fusser i el d'en Joan Mascort) escapen del seu control. Dins d'aquest grup, Francesc de Prats i Codina és el que concentra una extensió més important, l'heretat de la Ma-

8. VILAR, Pierre: *Op. cit.*, p. 321.

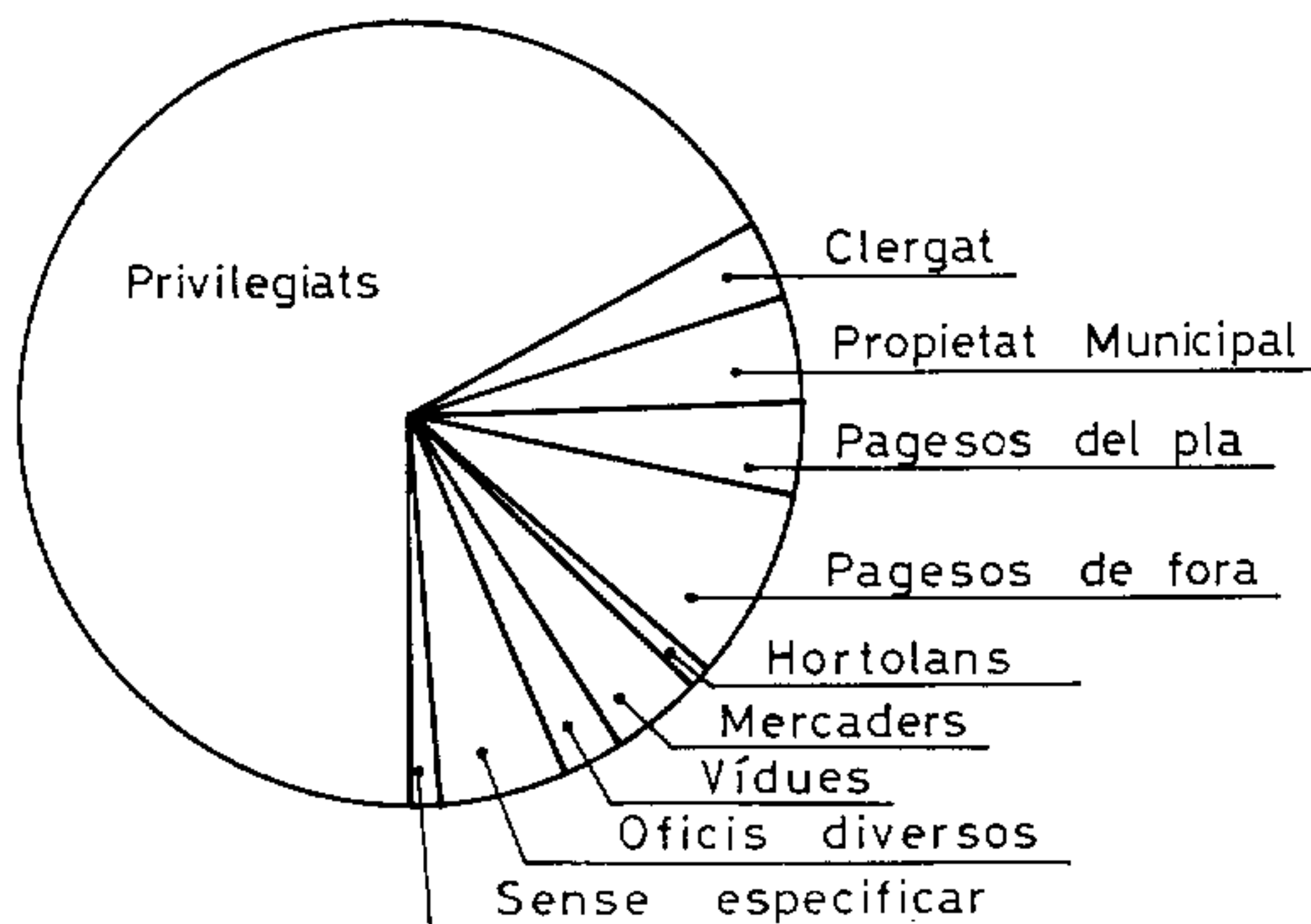

FIG. 3

nola —72,75 vessanes—; el segueix el ciutadà honrat Francesc Roca i Sitjar, propietari de dos masos, la torre dels Jueus i el mas Vidal amb un total de 71,5 vessanes (d'aquest total, 9 vessanes les hem enquadrat a l'apartat de terres que no pertanyen a cap mas (Cf. quadre 1), perquè al Cadastre no s'especifica a quin d'ells corresponien. D. Ramon de Belloch (de Cardedeu) té un total de 60 vessanes a l'entorn del mas que porta el seu nom; D. Jeronim de Ferrer (de Vic), propietari de la torre de Ferrer, en posseeix 40 (d'aquestes, 7 no estan dins el mas sinó que les té arrendades a un hortolà); la pubilla Sala i Alemany (de Barcelona) controla un total de 42,25 vessanes enquadrades a la casa d'Alemany i, els hereus de Baró Tarré (de Barcelona), propietaris de la torre Sunyera, tenen un total de 46 vessanes. Cal tenir en compte, doncs, que 188,25 vessanes dins el grup dels privilegiats (el 24,29 % del total de les terres del Pla) pertanyen a propietaris de fora la ciutat.

El següent grup en importància respecte al control de la propietat de la terra és el dels pagesos; aquests posseeixen el 12,09 % (93,75 vessanes) del total de les terres. Cal destacar, però, que un 8,16 % d'aquest total pertany a pagesos de fora del Pla, amb la qual cosa es redueix el percentatge de pagesos que conreessin la seva pròpia terra.

Les terres de propietat municipal s'elevaven a un total de 35 vessanes, 34 de les quals pertanyien a un mas sense nom que depenia de l'Hospital de Santa Caterina Màrtir.

Pel que fa a l'estament clerical, el control que mantenia sobre la propietat rural era molt reduït (el 3,19 %). Posseïen només un mas, la torre de la Remor, i la resta eren petites parcel·les qualificades, sovint, com de baixa qualitat. Contrasta aquest baix control del Pla de Girona per part del clergat si es té en compte el gran poder econòmic que tenia dins el nucli urbà (malgrat

tot, però, les propietats agrícoles del clericat a la resta del bisbat gironí eren d'una enorme importància).

La resta dels grups socials que hem consignat en el quadre 7 tenen, quant a l'accés a la propietat de la terra, una escassa importància: els mercaders poseïen un total de 31 vessanes (el 4 % del global), de les quals, 24,25 vessanes pertanyien a Miquel Mercader (mas Mercader). Les vídues controlaven el 2,48 % de les terres, i els hortolans només eren propietaris de l'1,03 % del terreny existent al Pla de Girona.

La propietat no enquadrada en cap d'aquests grups mencionats (el 5,21 % del total) està dividida en petites parcel·les (concretament divuit; la més gran, 7 vessanes, pertany a Damià Alsina, manyà, i, la més minsa, 0,125 vessanes, a Pere Robera, jornaler, el control de les quals estava en mans d'un reduït nombre de menestrals. Així, la possibilitat d'accedir a la propietat (o al simple arrendament) de la terra per a la gran part de menestrals de la ciutat, per tal d'ocupar-se del seu conreu i al mateix temps veure augmentada, o si més no preservada, la seva capacitat adquisitiva, era pràcticament irrealitzable.

5. LA RAMADERIA

Coneixement, gràcies al Padró de 1719,⁹ quin era el nombre de bestiar existent al Pla de Girona durant aquests primers anys del segle XVIII.

De l'observació del quadre 8 es constata que la ramaderia del Pla està supeditada a les necessitats de l'agricultura.¹⁰ El bestiar boví és el que té més importància; dintre d'aquest grup, el bou (en nombre de 81) és l'animal més important, perquè era utilitzat per a treballs al camp. No hi ha cap mas dels existents al Pla que no en posseeixi com a mínim una parella (el 74 % dels masos dels quals coneixem llurs caps de bestiar —que són tots els del quadre 1 d'aquest estudi, menys el mas Fusser—, en tenen dos parelles, mentre que en un cas, la torre Marcona, tenen a la seva establa un total de set bous —es matisa, però, que dos pertanyen al germà del masover i dos més a una tercera persona).

Pel que fa als equins, malgrat no tenir la importància del sector que acabem d'analitzar, es troben també presents a tots els masos. L'euga (sumen 37) és l'equí més apreciat i, només en un cas (el mas d'en Joan Mascort) hi trobem a faltar la seva presència (malgrat tot, però, aquest pagès posseïa una mula i dos bous que, donada l'escassa extensió de la seva propietat —13,5 vessanes— devia ser-li suficient). La torre del Pla de Carriera —de la qual no coneixem l'extensió total per tenir terres a Salt— i la torre dels Jueus (33 vessanes) són les dues heretats que posseeixen un nombre més elevat d'eugues, amb un total de quatre cadascuna d'elles; en aquest cas, però, cap d'elles no

9. A.H.M.G. VIII.1.4. *Padrons*. Lligall núm. 1 (1919-1924).

10. Aquesta característica la destaquen també en els seus treballs, referits a una època més tardana que la nostra, MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Riudoms a la primera meitat del segle XVIII: un perfil socio-econòmic*. Quaderns de divulgació Cultural, núm. 4. Centre d'estudis Riudomenes «Arnau de Palomar». Reus, 1982, p. 18.

PORTA I BALANYÀ, Josep M.: «Vimbodí en el 1739: Economia i societat segons la documentació del Reial Cadastre» a *Aplecs de treballs*, núm. 4. Ed. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc, 1982, p. 214.

Cuadre 8. La composició del sector pecuari

<i>Espècie</i>	<i>Total</i>
Bous	81
Braus	16
Vedells	6
Eugues	37
Rossí (cavall de treball)	1
Mules	9
Ases	5
Ovelles	144
Porcells o nodrissos (porcs petits)	125
Gardenyes (truges)	2

tenia un altre tipus d'equí, mentre que el mas Vilella (34 vessanes) disposava al seu corral de tres eugues i dues mules. L'heretat de la Manola (72,75 vessanes), malgrat disposar de 5 bous, només posseïa una euga i una mula.

Respecte al bestiar oví, la característica fonamental és la no existència de cap ramat important dins els corrals dels masos del Pla gironí; així, és l'heretat de la Manola (i segurament a causa de les seves 36 vessanes de terra erma) la que posseeix un nombre més elevat d'ovelles, amb un total de 24; segueixen el mas Capeller i la torre Sunyera, amb 18, i el mas Mercader, amb 12 ovelles més.

El grup del porcí aplega un total de 127 caps. D'aquests, només se'ns consignen dues truges, una al mas Mercader i l'altra a la torre de la Remor. Els 125 porcs estan repartits a la majoria dels masos —el mas Capeller amb 20 i el mas Vidal amb 14 són els que més en reuneixen— (només en tres d'ells no se'ns especifica la presència de cap animal d'aquesta espècie), la utilitat dels quals anava destinada part a l'autoconsum i part a la venda.

Les dades que hem analitzat demostren que pel que fa al Pla de Girona, és el bestiar boví, i més concretament el bou, el que està destinat fonamentalment al conreu de la terra. El fenomen observat per Martínez Shaw¹¹ —i que Eva Serra deixa entreveure també per a algunes zones durant el segle XVII—,¹² referent al fet que la substitució del bou per la mula o l'euga, animals més lleugers, és una característica corrent a la Catalunya del set-cents i representa alhora un tret modernitzador, no creiem que es doni a les terres del Pla de Girona. És innegable la presència del bestiar equí, malgrat tot, però, pensem que pel que fa almenys al primer quart del segle XVIII —i sospitem que molt més avançada la centúria— la imatge dels bous llaurant les terres de la rodalia de Girona devia ésser la més freqüent.¹³

11. MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Op. cit.*, p. 18.

12. SERRA I PUIG, Eva: «Consideracions entorn de la producció i la productivitat agràries de la Catalunya del segle XVII» a *Estudis d'Història Agrària*. Ed. Curial. Barcelona, 1978, 9, 131.

13. Considerem d'un gran interès la inexistència, dins la cabana del Pla gironí, de vaques. No existien realment o el Cadastre les obvia? Pel tipus de conreus (pràcticament la totalitat de les terres són dedicades als cereals i no es fa esment de terres dedicades a farratges) sembla difícil que se'n pogués mantenir un nombre elevat. Cal pensar, doncs, que la llet de vaca era un aliment pràcticament desconegut o, en tot cas molt rar?; es consumia la d'ovella? La documentació que hem investigat no ens ha permès d'aclarir aquesta circumstància.

Amb tot el que hem analitzat fins ara, creiem que es pot afirmar que ens trobem davant una agricultura retardatària que no participa encara en cap dels avenços que es començaven a donar (o que es donarien molt aviat) a d'altres indrets del Principat.

6. COMPOSICIÓ DE LES FAMÍLIES DEL PLA DE GIRONA

Dels vint masos que, segons el «*Cattastro ô Inventari...*» de 1716 existeixen al Pla de Girona, coneixem en 18 d'ells els membres de les famílies que hi habitaven. Malgrat que la mostra és reduïda i no ens permet generalitzar, pensem que la seva anàlisi ens apropa a la realitat socio-econòmica de les terres de la rodalia de la ciutat.

El total de persones que habiten en els 18 masos esmentats s'eleva a 117 (Cf. infra, quadre 9), la qual cosa ens dona una mitjana de 6,5 membres per família. El primer que cal destacar és que no existeix, forçosament, una relació directa entre família més extensa i explotació agrària més important; així, si bé aquesta relació es compleix en certa manera en les famílies de quatre membres, el mas d'en Joan Mascort¹⁴ —13,5 vessanes—, el mas de Cerdà —25 vessanes— i el mas Ginesta —22,5 vessanes—, en el cas de les famílies amb cinc membres, aquestes poden estar al front d'una explotació de 5,5 vessanes (la torre de la Remor) o de 38 vessanes (el mas Gironella). Si bé tres de les quatre famílies que tenen sis components ocupen explotacions de més de 30 vessanes, en un cas, el mas Mercader, la superfície només arriba a 24,25 vessanes.

Les famílies amb set membres ocupen tots ells extensions superiors a les 35 vessanes; així, la torre de Belloch (60 vessanes), la casa d'Alemanys (42,25 vessanes) i, la casa Barril (35,5 vessanes). En canvi, ens trobem que les tres famílies que estan compostes per vuit persones, no arriben en cap cas a l'explotació de 35 vessanes: un mas sense nom (on viu Pere Llinàs), 34 vessanes; el mas Vidal amb 26, i la torre Marcona amb 30 vessanes.

La torre dels Jueus, amb una superfície de 33 vessanes, aplega una família de 10 persones, mentre que un total d'11 membres habiten a la torre Sunyera (46 vessanes).

Tal com es desprèn del quadre 9, sovintaja el tipus de família composta per 5-7 membres. Si prenem com a punt d'observació les famílies que tenen de 5 a 6 membres ens adonem que en aquests casos, les persones que la formen són: el cap de casa i la seva muller (la mitjana d'edat dels caps de casa de les cases del Pla és de 46,5 anys); un nombre de fills que varia segons els masos (un a la torre de la Remor, dos a la torre de Ferrer, tres al mas Capeller, a la torre del Pla de Carriera i al mas Vilella i quatre al mas Mercader; només en un cas, dins aquest grup, hi ha una família sense fills, al mas Gironella) i, en cinc ocasions, un element amb llaços consanguinis amb la família o extern a ella.

14. Si bé en el Cadastre de 1716 (A.H.M.G. I.3.3.2.2. *Llibres de Cadastre*. Lligall núm. 1, 1715-1716), Joan Mascort és el propietari d'aquest mas, en el Padró de 1719 el cap de casa és Josep Mascort (35 anys), la qual cosa fa suposar que a causa de la mort del primer, ell s'ha fet càrrec de l'explotació familiar.

Quadre 9. Nombre de membres per família

			Nombre de famílies	Habitants
Famílies amb	4 membres		3	12
»	» 5 »		3	15
»	» 6 »		4	24
»	» 7 »		3	21
»	» 8 »		3	24
»	» 10 »		1	10
»	» 11 »		1	11
TOTAL			18	117

El nombre total de mossos o fadrins existents al Pla és de 7, mentre que les criades sumen un total de 12. Els únics masos que no disposen de cap element d'ajut extern a la família són el mas Capeller (en el qual hi ha tres fills en edat de treball), el mas Vidal (del total de sis fills, tres d'ells tenen més de tretze anys), el mas Mercader (quatre fills), la casa d'Alemanys (cinc fills) i la torre de la Remor, on una germana (del cap de la casa o de la seva muller) ajudava en l'explotació familiar.

La conclusió a què es pot arribar després d'aquesta breu anàlisi de les famílies del Pla és bàsicament la següent: el nombre de membres que la componen és, per raó de les necessitats que exigeix una explotació agrícola, superior al de les famílies que viuen a la ciutat.¹⁵ Existència de més gran nombre de criades respecte al de mossos col·laborant en les tasques de l'explotació. No es pot constatar, d'una manera contundent, que a una família més extensa li correspongui, invariablement, més superfície per a conrear.

Resumint, les característiques fonamentals de l'agricultura al Pla de Girona a principis del set-cents serien:

1.ª Inexistència de grans propietats tenint en compte, però, que les existents concentren la major part de la terra disponible.

2.ª Escassa importància de les terres ermes, inexistència de boscos i terres comunals.

3.ª Dedicació quasi exclusiva (el 97 % de les terres són de secà) al monocultiu dels cereals, amb un sistema de rotació biennal.

4.ª Rendiments molt baixos que, en anys de mala collita, poden provocar crisis de subsistència en la major part de la població.

5.ª Concentració de la majoria de la propietat de la terra (66,76 %) en mans del grup dels privilegiats, tenint en compte que el 32,45 % de les terres del Pla pertanyen a propietaris de fora la ciutat.

6.ª Una ramaderia supeditada a l'agricultura, en la qual la substitució del bou per animals més lleugers encara no s'ha portat a terme.

15. CASTELLS I CALZADA, Narcís: «L'estructura familiar de la població gironina el 1631» a *Girona a l'època moderna. Demografia i economia*. Revista del Col·legi Universitari de Girona. Girona, 1982, pp. 107-164. L'autor considera que «pot afirmar-se que en aquesta època (1631) el promig d'ocupants de les llars de la ciutat se situa perceptiblement per desota de les 4 persones», p. 128.

7.ª Unes explotacions agrícoles que, a causa de la seva extensió, poden ser portades per famílies no massa nombroses, amb l'ajut, en la majoria dels casos, d'un element que, malgrat cohabitar amb la família, és extern a ella.

En definitiva, doncs, creiem que les característiques que acabem d'assenyalar ens permeten d'afirmar que ens trobem davant d'una típica agricultura d'Antic Règim, on no es deixen entreveure, ni de bon tros, les transformacions que al llarg del segle XVIII es portaran a terme en el camp català. Amb les dades que hem analitzat, se'ns fa difícil creure que l'escassa vitalitat del camp del Pla de Girona, pogués aportar cap element important al moderat desenvolupament econòmic del segle XVIII gironí.

APÈNDIX 1 *

«Limits de la present ciutat

»en quant algunas vegadas se difficultan ahon se exten los limits de esta ciutat: Dits molt Ilustres señors jurats, y Clavari per a llevar tots duptas notiffican a totom Generalment ab thenor del present, que en limits de la present Ciutat se comprenen y se extenen ço es tota la població, y Parroquia de Santa Eugenia sopra la horta de Gerona e de aqui tirant dretha via fins a la casa de Nicholau Canto vuy dita la torra Carriera, compresa la dita casa, y de aqui fins al mas Cervia, partint passant per la creu den Ginesta pujant al camí caules, e Compresas las casas den Prunell, e de Miquel Bernat de Belloch e de aqui tirant a la Capella de Sant Miquel de Palau e de aqui passant per Monteribi Dret camí fins a la resclosa de M.^o Sandionis, la torra den Miquel Vilar vuy dita la torra de Sunyer dins lo terme dela ciutat remanent, e de la resclosa dretha linen fins a la casa delas hermitas de nostra Dona dela enderrocada que vuy son los caputxins vells e de aqui anant per lo camí Real e publich fins lo monestir de Sant Daniel e de aqui dretha via travesant la montanya fins al Pont Major fins a Fontajau, esie compresa en lo dit terme de dita Ciutat, la Parroquia de Sant Pons i de aqui per dretha linea sie lo dit terme o limits fins a la dita Parroquia de Santa Eugenia.»

* A.H.M.G. *Manual d'Acords*, núm. 321, 1715, f. 70 r. i v.